

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์ที่ทันสมัย ทำให้ประชากรมีสุขภาพอนามัยที่ดีและอายุยืนมากขึ้น ประกอบกับความสำเร็จในการวางแผนครอบครัว ทำให้อัตราการเกิดและอัตราการตายลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้กำลังนำประเทศไทยไปสู่ภาวะประชากรสูงอายุ (Population aging) ประกอบกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545–2564) ได้คาดการณ์ไว้ว่าประชากรสูงอายุจะมีจำนวน 6.2 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2546 และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 6.8 – 7.6 ล้านคนในปี 2553 และ 11 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2563 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2546, น. 2) สอดคล้องสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้คาดประมาณประชากรของประเทศไทย ในปี 2543 – 2568 ไว้ดังนี้

ตารางที่ 1.1

จำนวนประชากรรวมและร้อยละประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป
จำนวนและร้อยละของประชากรอายุตั้งแต่ 80 ปี ขึ้นไป

ปี	จำนวน ประชากรรวม (ต่อ 1,000)	ประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป		ประชากรอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
2543	62,236	5,877	9.4	593	1.0
2548	64,763	6,693	10.3	617	1.0
2553	67,041	8,142	12.5	763	1.1
2558	69,060	9,559	13.8	973	1.4
2563	70,456	11,888	16.8	1,249	1.8
2568	72,286	14,452	20.0	1,552	2.1

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในอนาคตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน โดยเมื่อปี พ.ศ.2542 ได้มีการสำรวจข้อมูลสวัสดิการสังคมระดับครัวเรือนทั่วประเทศ (กรมประชาสงเคราะห์, 2543, น. 20) พบว่า มีผู้สูงอายุที่ไม่มีผู้ดูแลและช่วยเหลือตัวเองไม่ได้เป็นจำนวนถึง 253,360 ครอบครัวยุค คิดเป็นร้อยละ 7.3 ของผู้สูงอายุทั้งหมดในเวลานั้น ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบทและยังไม่สามารถเข้าถึงบริการสำหรับผู้สูงอายุได้เพียงพอและทั่วถึงอันเนื่องมาจากบริการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในท้องถิ่นชนบทยังมีความจำกัดทั้งรูปแบบ วิธีการ และปริมาณของการให้บริการ

ทั้งนี้ จากสถานการณ์ของการก้าวเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุ (Population aging) ดังกล่าว ประกอบกับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศเพื่อเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านระบบเทคโนโลยี เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม รวมไปถึงการรับเอาค่านิยมตะวันตกเข้ามาในวิถีชีวิตในการดำรงชีวิต ส่งผลให้ครอบครัวและสังคมในปัจจุบันมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น บทบาทผู้สูงอายุในชุมชนจึงคลายความสำคัญลง ผู้สูงอายุต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวเปลี่ยวเหงาและกลายเป็นภาระที่สังคมต้องดูแล ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วหากจะพิจารณาโครงสร้างของสังคมไทยในอดีต จะพบว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีบทบาททั้งในครอบครัวและสังคมค่อนข้างสูง โดยผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาจะนำความรู้มาถ่ายทอดให้กับลูกหลานและบุคคลทั่วไปที่สนใจในภูมิปัญญา เป็นผู้ให้คำแนะนำสั่งสอนและชี้แนะในเรื่องที่ถูกต้องควรกับบุตรหลาน การเรียนรู้ของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับอาชีพในชีวิตก็ล้วนแล้วแต่เป็นการเรียนรู้ผ่านภูมิปัญญาของผู้สูงอายุหรือผู้ใหญ่ใกล้ตัวทั้งสิ้น อาทิ การเรียนรู้เกี่ยวกับวิชาชีพ เฉพาะไม่ว่าจะเป็นช่างไม้ ช่างปูน ช่างก่อสร้าง เป็นต้น จึงนับได้ว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณค่าและสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคม โดยอาศัยอยู่กับครอบครัวและชุมชน มีชุมชนเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุและถือว่าผู้สูงอายุเป็นเสาหลักของชุมชน เป็นที่พึ่งพิงของลูกหลาน เป็นคลังปัญญาของชุมชน

โดยที่ปัญญาผู้สูงอายุไทย ซึ่งเป็นพันธุกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและได้รับการคุ้มครองพิทักษ์สิทธินั้น ได้มีการกำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาบทบาทของผู้สูงอายุที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาสังคมไว้หลายประการด้วยกัน ได้แก่ ข้อ 3 ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึงเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน เพื่อสามารถปรับบทบาทของตนให้สมวัย ข้อ 4 ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัยตามความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นชีวิตที่มีคุณค่า และข้อ 6 ผู้สูงอายุควรได้มีบทบาทและมี

ส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเฉพาะการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และความเข้าใจอันดีระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน และกับบุคคลทุกวัย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2542, น. 2-3) สอดคล้องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 - 2554) ที่ได้ระบุถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมไว้ว่า ปัจจุบันประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นโอกาสต่อประเทศไทยในการขยายตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพ และการให้บริการด้านอาหาร สุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแพทย์พื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนระยะยาวของผู้สูงอายุ จึงนับเป็นโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ซึ่งเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ ประกอบกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับประเทศ ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ให้มีคุณธรรมนำความรู้ของคน ทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศโดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรม และองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดองค์ความรู้ทั้ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้ในการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, <http://www.nesdb.go.th>, 2550) ทั้งนี้ หากผู้สูงอายุในสังคมได้มีการพัฒนาบทบาทของตนเองในด้านต่างๆ อันจะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความตระหนักในคุณค่าและความสามารถของตนเอง สามารถแสดงบทบาททางสังคมในการใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์มาทำประโยชน์ให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุเหล่านี้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เสมือนประชากรกลุ่มอื่น เป็นบุคคลที่มีคุณค่าและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นองค์กรหลักในการให้บริการสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาส และผู้ยากไร้ เช่น สตรี เด็ก ผู้สูงอายุ และคนพิการ โดยให้การช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในรูปแบบของการส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มเป้าหมายให้สามารถพึ่งตนเองได้ อยู่ร่วมกับครอบครัว ชุมชน อย่างเพียงพอแก่อัตภาพ มีศักดิ์ศรี รวมทั้งสนับสนุนให้ชุมชนและท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคม ได้ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สำนักบริการสวัสดิการสังคม กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ จึงได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในด้านต่างๆ อันจะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความตระหนักในคุณค่าและความสามารถของตนเอง สามารถแสดงบทบาททางสังคม ในการใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์มาทำประโยชน์ให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม จึงได้กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนากระบวนการดำเนินงานสำหรับผู้สูงอายุ โดยกำหนดแผน

การปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 2 ด้าน คือด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เพื่อเป็นการบูรณาการโครงการของสำนักฯ จึงได้กำหนดโครงการเพื่อพัฒนาการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุขึ้น ซึ่งเป็นโครงการที่จัดทำเพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาและประสบการณ์ในหลายๆ ด้านของแต่ละคน นำความรู้และประสบการณ์ทั้งหมดที่มีออกมาเผยแพร่และถ่ายทอดให้แก่ผู้สนใจ เยาวชนรุ่นหลัง หรือบุคคลที่มีความสนใจและต้องการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ โดยอาจเป็นการเผยแพร่ความรู้ด้านวิชาการหรือด้านวิชาชีพ เนื่องจากผู้สูงอายุเหล่านี้มีอยู่หลายประเภททั้งผู้ที่เป็นข้าราชการซึ่งเกษียณอายุราชการแล้ว หรือบุคคลทั่วไปที่มีความรู้ความสามารถ มีภูมิปัญญาในด้านต่างๆ เช่น ด้านเกษตร ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านศาสนา ด้านหัตถกรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาพัฒนาสังคมและเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุเอง ที่สำคัญคือผู้สูงอายุเหล่านี้จะรู้สึกที่ตนเองยังมีคุณค่า มีความสำคัญ มีประโยชน์ต่อสังคม รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน มีรายได้พอที่จะเลี้ยงตนเองได้บ้าง รวมทั้งยังเป็นที่ต้องการของสังคมอีกด้วย

การดำเนินโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ได้ดำเนินงานมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2549 โดยดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่ชุมชน 8 จังหวัดนำร่อง ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่บุรีรัมย์ ขอนแก่น ชลบุรี พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร ภูเก็ต ยะลา และจังหวัดกระบี่ จากผลการดำเนินงานปรากฏว่าบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยจากที่ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ 2,600 คน ได้ผลการดำเนินงานถึง 2,898 คน ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้จำนวน 298 คน สำนักบริการสวัสดิการสังคม จึงได้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว และเห็นควรให้จัดทำเป็นโครงการฯ ต่อเนื่อง ในปีงบประมาณ 2550 โดยขยายพื้นที่การดำเนินโครงการอีก 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำปาง สงขลา นครพนม และปทุมธานี เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาเทคนิค กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน ผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการหาความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในด้านที่ผู้สูงอายุมีอยู่ และจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาผู้สูงอายุเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สู่สังคม ชุมชน เพื่อให้ชุมชน ได้ตระหนักเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุในการสืบทอดภูมิปัญญา โดยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ 2,600 คน ได้ผลการดำเนินงาน 2,870 คน ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้จำนวน 270 คน ดังตารางเปรียบเทียบผลการดำเนินงานของโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในปี 2549 และ ปี 2550 ดังนี้

ตารางที่ 1.2
เปรียบเทียบผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมศักยภาพ
การใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ที่	หน่วยงาน	โครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ			
		ปี 2549		ปี 2550	
		เป้าหมาย	ผลการ ดำเนินงาน	เป้าหมาย	ผลการ ดำเนินงาน
1	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางแค	165	415	220	220
2	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุบ้านธรรมปกรณ	165	165	220	255
3	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางละมุง	165	173	220	255
4	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุวาสนะเวศม์	165	165	220	225
5	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบุรีรัมย์	165	165	220	220
6	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุบ้านภูเก็ต	165	165	220	337
7	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุบ้านทักษิณ	165	165	220	220
8	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุบ้านขอนแก่น	165	165	220	220
9	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุจังหวัดปทุมธานี	-	-	210	250
10	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุจังหวัดลำปาง	-	-	210	208

ตารางที่ 1.2 (ต่อ)

ที่	หน่วยงาน	โครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ			
		ปี 2549		ปี 2550	
		เป้าหมาย	ผลการ ดำเนินงาน	เป้าหมาย	ผลการ ดำเนินงาน
11	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุจังหวัดสงขลา	-	-	210	220
12	ศูนย์การพัฒนาจิตส่วสดีการสังคม ผู้สูงอายุนครพนม	-	-	210	240
13	สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุน วิชาการ 2	1,320	1,320	-	-
	รวม	2,600	2,898	2,600	2,870

ที่มา: สำนักบริการส่วสดีการสังคม, 2550, น. 15

จากการดำเนินงานของโครงการฯ ดังกล่าว สำนักบริการส่วสดีการสังคม ได้สำรวจผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาและได้จัดทำทำเนียบภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีกระบวนการ เทคนิค ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและสามารถนำไปใช้ให้เกิดผลประโยชน์ มีจำนวนผู้สูงอายุที่ได้ขึ้นทะเบียนทำเนียบภูมิปัญญาเป็นจำนวน 2,870 คน แต่ผู้สูงอายุที่ได้ขึ้นทะเบียนภูมิปัญญานั้นยังไม่ได้ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาเท่าที่ควร ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักการถ่ายทอดภูมิปัญญา วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา และลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่โครงการฯ ได้กำหนดไว้ จึงเป็นที่น่าสนใจในศึกษาลักษณะการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุ และปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุที่ไม่สามารถดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ทั้งหมดของผู้สูงอายุที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุต่อไป

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคม สำนักบริการสวัสดิการสังคม กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ตระหนักถึงปัญหาผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มสูงขึ้น และจากการศึกษาภาคปฏิบัติตามหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์โครงการนวัตกรรมผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ผู้ศึกษาพบว่า โครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาได้นำความรู้ ที่มีอยู่มาถ่ายทอดเผยแพร่ให้กับลูกหลานและผู้ที่เกี่ยวข้องไป เพื่อเป็นการสร้างรายได้ และเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับตัวเอง โดยสรรหาผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาแขนงต่างๆ มาเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาศักยภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุมีกระบวนการเทคนิคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน ผ่านการฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์และภูมิปัญญาให้แก่ชุมชน และเพื่อให้ผู้สูงอายุมีทางเลือกในการประกอบอาชีพโดยมีรายได้เป็นของตนเอง ผ่านกระบวนการดำเนินงานภายใต้โครงการ ได้แก่ การจัดประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน การตั้งคณะทำงานในพื้นที่เพื่อกำหนดแผนปฏิบัติและพัฒนาศักยภาพ การสรรหาผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาแขนงต่างๆ นำมาทำทะเบียนคลังปัญญา และพัฒนาศักยภาพ การสำรวจความต้องการของชุมชน โดยใช้วิธีการประชุมร่วมกับผู้นำชุมชน หรือจัดเวทีประชาคม รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เพื่อถ่ายทอดและเผยแพร่แก่ชุมชน และส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน ทั้งนี้ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการได้ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการนั้นยังไม่ได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ เท่าที่ควร ผู้สูงอายุบางส่วนได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเองให้กับลูกหลานแล้ว แต่บางส่วนยังไม่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนั้น การศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุตามโครงการฯ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเองให้กับลูกหลาน และผู้ที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า สามารถนำภูมิปัญญาของตนเองมาทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน รวมถึงดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของการนำภูมิปัญญามาถ่ายทอดให้กับลูกหลานหรือบุคคลที่มีความสนใจ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติงานตาม

โครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และเป็นการรักษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุไม่ให้สูญหาย โดยสนใจที่จะทำการศึกษา เรื่อง แนวทางพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุตามโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้มีการพัฒนาและให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ และวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดังกล่าวเสนอต่อผู้บริหาร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนางานของสำนักบริการสวัสดิการสังคม กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุตามโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของผู้สูงอายุในการปฏิบัติงานตามโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

สมมุติฐานการศึกษา

ผู้สูงอายุที่มีเพศ การศึกษา อาชีพ รายได้และภูมิปัญญาต่างกันมีการปฏิบัติงานและมีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานต่างกัน

ขอบเขตในการศึกษา

ในการศึกษาแนวทางพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาโดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (Documentary Survey) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารของทางราชการ เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ประชากรที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ และได้ขึ้นทำเนียบ
ภูมิปัญญากับโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการฯ และได้ลงทะเบียนภูมิปัญญาในศูนย์
พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมของสำนักบริการสวัสดิการสังคม

โครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ หมายถึง โครงการที่สำนักบริการ
สวัสดิการสังคมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาที่มีเทคนิคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและ
สามารถนำความรู้ ความสามารถของตน มาถ่ายทอดให้กับบุตรหลานและผู้ที่มีความสนใจ

การปฏิบัติงานของผู้สูงอายุตามโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
หมายถึง หลักการ วิธีการและลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุตามโครงการฯ ในการ
ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์และภูมิปัญญาให้กับลูกหลานและผู้สนใจด้วยวิธีการสาธิต ทดลอง
ปฏิบัติจริง จนเกิดความรู้ความชำนาญและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้

หลักการในการถ่ายทอดภูมิปัญญา หมายถึง แนวทางที่ยึดถือเป็นข้อปฏิบัติในการ
ถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ โดยมีการวางแผน การกำหนดขั้นตอน การแสวงหาความรู้ใหม่ๆ
รวมถึงการปฏิบัติตนต่อผู้รับการถ่ายทอด การกระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้รับการถ่ายทอดนำ
ภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา หมายถึง วิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ
ด้วยการบอก แนะนำ อธิบาย สาธิต ปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ซึ่งรวมถึงการให้คำชมเชยและการให้
กำลังใจแก่ผู้รับการถ่ายทอดอย่างสม่ำเสมอ

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา หมายถึง ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของ
ผู้สูงอายุเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาให้สูญหาย โดยสามารถนำภูมิปัญญาไปสร้างประโยชน์ให้กับ
ตนเอง ครอบครัวและชุมชน ซึ่งภูมิปัญญานั้นอาจจะมีการเขียนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
หรือไม่มีการเขียนบันทึกไว้ แต่ใช้วิธีการจดจำจากบุคคลรุ่นหนึ่งไปสูบุคคลอีกรุ่นหนึ่งและเป็นที่ยอมรับ
ของบุคคลทั่วไป

ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน หมายถึง ปัจจัยหรือสิ่งกีดขวางให้ผู้สูงอายุ
ไม่สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทของผู้สูงอายุตามโครงการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพการใช้
ภูมิปัญญาผู้สูงอายุได้ เช่น ความรู้ ประสบการณ์ เทคนิคการถ่ายทอด สุขภาพ และการเดินทาง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุตามโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
2. ทำให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคของผู้สูงอายุในการปฏิบัติงานตามโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
3. นำผลที่ได้รับจากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุตามโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ